

УДК 34.037

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.194>**І. Е. Борисюк***аспірантка кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0002-5085-0711*

ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНОГО НОРМАТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

У статті досліджено еволюцію міжнародного нормативного механізму захисту прав дитини. Наголошується на тому, що проблема захисту прав дитини має міжнародний характер і потребує консолідації зусиль усіх держав. Міжнародний механізм захисту прав дитини визнано стандартом, на якому держави базують національну політику у сфері прав дитини. Визначено, що міжнародний нормативний механізм захисту прав дитини являє собою сукупність міжнародно-правових норм, закріплених системою міжнародних документів у сфері захисту прав дитини.

Проведено ретроспективний аналіз формування та розвитку цього механізму у ХХ ст. Виокремлено кілька етапів еволюції міжнародного нормативного механізму захисту прав дитини. Установлено, що на першому етапі (у першій чверті ХХ ст.) приділялась увага окремим аспектам правового статусу дитини. Було прийнято низку міжнародних актів, які регламентували питання опіки над дитиною, встановлювали мінімальний вік для праці неповнолітніх, передбачали захист від торгівлі дітьми. Другий етап характеризується прийняттям Декларації прав дитини 1924 р. Фактично її можна вважати першим універсальним актом, яким було започатковано міжнародний нормативний механізм захисту прав дитини. Життєво важливі права дитини закріплювались опосередковано, а саме через обов'язки суспільства. На третьому етапі міжнародний нормативний механізм захисту прав дитини розвивається завдяки ООН. У Загальній декларації прав людини (1948 р.) зафіксовано перелік прав і свобод, який стосується кожної людини, зокрема дитини. У Декларації про права дитини 1959 р. розширено перелік прав дитини, також було ухвалено інші міжнародні акти у сфері прав дитини. Четвертий етап розпочинається прийняттям Конвенції про права дитини 1989 р. Конвенція має обов'язковий характер для держав-учасниць. Факультативні протоколи до Конвенції регламентують захист прав дітей в особливих обставинах (збройні конфлікти) чи від особливих загроз (торгівля дітьми, дитяча проституція і дитяча порнографія), визначають процедуру звернень про порушення прав дитини. Відзначено вагомі успіхи у справі захисту дітей усього світу, яких вдалося досягти за 30 років з часу прийняття Конвенції про права дитини. Наголошено на необхідності активізувати зусилля держав-членів щодо виконання її положень для покращення життя, добробуту дітей та їх захисту в усьому світі.

Ключові слова: права дитини, захист прав дитини, Конвенція про права дитини, міжнародні стандарти захисту прав дитини.

Borisyuk I. E. EVOLUTION OF THE INTERNATIONAL NORMATIVE MECHANISM FOR THE PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS

The evolution of the international normative mechanism of protection of the rights of the child is investigated in the article. It is noted that the problem of protection of the rights of the child has international character and demands consolidation of efforts of all states. The international mechanism of child rights protection is the standard, on which each state bases the national policy in the field of child rights. It is determined that the international normative mechanism for the protection of the rights of the child is a totality of international legal norms, enshrined in a system of international documents in the sphere of the protection of children's rights.

A retrospective analysis of the formation and development of the international normative mechanism for the protection of the rights of the child was carried out, and several stages in its evolution were singled out. It is established that during the first stage (in the first quarter of the twentieth century) attention was paid to certain aspects of the legal status of the child. International instruments were adopted that regulated the custody of the child, established a minimum age for the employment of minors, and provided protection against trafficking in children. The second stage is characterized by the adoption of the Declaration of the Rights of the Child of 1924. In fact, it can be considered the first universal act that established an international normative mechanism for the protection of children's rights. The vital rights of the child were enshrined indirectly, through the obligations of society. In the third stage, the international normative mechanism for the protection of children's rights evolved thanks to the UN. The Universal Declaration of Human Rights (1948) established a list of rights and freedoms that apply to every person and to the child in particular. The Declaration on the Rights of the Child in 1959 expanded children's rights, and other international documents in the field of children's rights were adopted as well. The fourth phase begins with the adoption of the Convention on the Rights of the Child in 1989. The Convention is binding on States Parties. The Optional Protocols to the Convention regulate the protection of the rights of children in special circumstances (armed conflicts) or against special threats (sale of children, child prostitution and child pornography), and define the procedure for reporting violations of the rights of the child. The tangible successes achieved in the protection of children worldwide in the 30 years since the adoption of the Convention on the Rights of the Child are noted. The author emphasizes the necessity to intensify efforts of member states to implement its provisions in order to improve the life and well-being of children and their protection all over the world.

Key words: children's rights, protection of children's rights, Convention on the Rights of the Child, international standards for the protection of children's rights.

Характерною ознакою ХХ ст. є консолідація зусиль міжнародної спільноти у вирішенні гострих гуманітарних проблем, серед яких особливе місце посідає проблема захисту прав дитини. Упродовж тривалого часу міжнародне співтовариство вело переговори, розробляло та приймало різні міжнародно-правові акти щодо прав дитини та їх захисту. Актуальність теми нашого дослідження визначається передусім тим, що міжнародний механізм захисту прав дитини, зокрема її правового статусу, виступає для всіх держав тим стандартом, на якому вони будують національну політику у сфері прав дитини. У зв'язку з цим варто проаналізувати, як відбувалось узгодження їх загальної волі щодо прийнятих рішень, як розвивався та вдосконалювався міжнародний механізм захисту прав дитини.

Висока актуальність цієї проблеми зумовлює неабиякий інтерес до неї з боку як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Лише за останнє десятиліття з'явилося багато наукових публікацій, присвячених різним аспектам захисту прав дітей механізмами міжнародного права (Й. Блешинський, А. Родкевич-Рижек [1], Я. Бариська, А. Бірвчак, Ю. Кошеля [2], К. Ніконов [3], М. Сірант [4], М. Сніжко [5], Ю. Трестер [6]). Водночас глибокий ретроспективний аналіз становлення та розвитку міжнародного механізму захисту прав дитини не проводився. У зв'язку з цим метою статті є висвітлення еволюції міжнародного нормативного механізму захисту прав дитини.

Регламентування прав дитини та їх захисту завжди було й залишається надзвичайно складною сферою міжнародного співробітництва. Це зумовлено передусім тим, що норми національного законодавства різних держав, які регулюють правовий статус дитини, нерідко характеризуються суттєвими відмінностями навіть щодо визначення самого поняття «дитина», тому під час прийняття державами міжнародних правозахисних документів необхідне розроблення загальноприйнятої позиції. Однак досі між різними міжнародними актами, які стосуються дитини, існують окремі протиріччя, які необхідно усунути для створення ефективної системи захисту прав дитини на міжнародному рівні.

Міжнародний нормативний механізм захисту прав дитини, на нашу думку, являє собою сукупність міжнародно-правових норм, які регулюють співробітництво держав у забезпеченні захисту прав дітей. Ці норми, як зазначає К. Ніконов, утворюють окремий інститут міжнародного права [3, с. 3]. Вони закріплені низкою міжнародних документів у сфері захисту прав дитини. Одним із найважливіших досягнень міжнародної системи захисту прав дитини цілком справедливо вважається не тільки визнання міжнародним співтовариством факту того, що «дитина через її

фізичну і розумову незрілість потребує спеціальної охорони і турботи, включаючи відповідний правовий захист, як до, так і після народження», але й визнання дітей самостійними суб'єктами [7, с. 30], тобто всі ці документи проголошують права дитини як повноцінної і повноправної особистості та визнають її самостійним суб'єктом права. На нашу думку, варто здійснити їх ретроспективний аналіз і визначити, як еволюціонував міжнародний нормативний механізм захисту прав дитини.

Першим міжнародно-правовим документом про правовий захист прав дитини була Конвенція, що регулює опіку над неповнолітніми [8], прийнята на 3-й сесії Гаазької Конференції з міжнародного права 12 червня 1902 р. Конвенція складається з 13 статей, з яких лише перших 9 присвячено питанням опіки над неповнолітньою особою, яка, за Конвенцією, регулюється її національним законодавством. Якщо національне законодавство не регламентує опіку неповнолітнього, який постійно проживає за кордоном, дипломатичний або консульський представник, уповноважений державою, громадянином якої є неповнолітній, може забезпечити її відповідно до законодавства цієї держави, якщо держава звичайного місця проживання неповнолітнього не заперечує. Однак опіка над неповнолітньою особою, яка постійно проживає за кордоном, встановлюється та здійснюється відповідно до закону місця проживання, якщо вона не може бути встановлена відповідно до попередніх положень. Передбачено також, що повноваження опікунів поширюється на особу та на все майно неповнолітнього незалежно від місця його знаходження. В очікуванні організації опіки, а також у всіх надзвичайних випадках місцеві органи влади можуть вжити необхідних заходів для захисту особи та інтересів іноземного неповнолітнього. Конвенція застосовувалась до опіки над неповнолітніми, які були громадянами однієї з Договірних Держав, і діяла майже сто років.

У рамках Міжнародної організації праці першим спеціальним правовим актом про захист прав дітей була Конвенція від 29 жовтня 1919 р. № 5, яка визнала 14 років мінімальним віком приймання дітей на роботу в промисловості [9].

Ще один міжнародний документ, що певною мірою стосується прав дитини, – це Конвенція про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми [10], укладена під егідою Ліги Націй 30 вересня 1921 р. задля максимального забезпечення подолання торгівлі жінками та дітьми. Конвенція спиралась на рекомендації, закріплені Заключним актом Міжнародної конференції, скликаної Радою Ліги Націй між 30 червня і 5 липня 1921 р. Згідно з Конвенцією, Високі Договірні Сторони погодилися вживати усіх заходів для виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які займаються торгівлею

дітьми обох статей. Також у Конвенції було підвищено вікову межу для захисту з двадцяти до двадцяти одного року. Як зазначає В. Стешенко, після заснування Організації Об'єднаних Націй до цієї Конвенції були внесені зміни на підставі Протоколу від 12 листопада 1947 р., тому нині зазначена Конвенція зберігає чинність [11, с. 44].

Важливим кроком міжнародного співтовариства на шляху до утвердження прав дитини була Декларація прав дитини [12], прийнята 26 вересня 1924 р. Генеральною Асамблеєю Ліги Націй. За місцем її прийняття ця Декларація отримала назву Женевської. До речі, автором тексту Декларації була Еглантайн Джебб, яка 1919 р. заснувала в Британії першу в Європі благодійну організацію – Фонд порятунку дітей, що діє донині. Життя і діяльність Еглантайн Джебб висвітлює у своїй статті Ю. Аншакова, однак про її роль у прийнятті Декларації згадує лише побіжно [13, с. 176]. Через десять років (1934 р.) Генеральна Асамблея Ліги Націй ще раз затвердила цю Декларацію, а країни – члени Ліги Націй «обіцяли» впровадити її норми у своє законодавство, але без чітких юридичних зобов'язань.

Декларація 1924 р. містила лише п'ять програмних пунктів.

1) Дитина має отримувати усі засоби, необхідні для її нормального матеріального й духовного розвитку.

2) Голодна дитина має бути нагодована; хвора дитина має бути доглянута; дитина у скруті має отримати допомогу; сирота або безпритульна дитина має отримати притулок і догляд.

3) У лихі часи дитина першою має отримати допомогу.

4) Дитина повинна мати засоби для існування і захист від будь-яких форм експлуатації.

5) Дитина має бути вихована з усвідомленням того, що її кращі якості повинні служити іншим людям [12].

За слушним зауваженням К. Левченко, у дуже простих термінах (тут не надано визначення прав як таких) Декларація визначає обов'язки дорослих щодо дітей. Дитина була захищена як особа з її/його власними правами, але залишалася залежною від дорослих у користуванні правами, зазначеними у Декларації. Все ж таки Женевська Декларація прав дитини є дуже важливим і прогресивним документом, оскільки вона ставить соціальні та економічні права вище традиційних, громадянських і політичних прав [14].

Дійсно, важлива роль Декларації 1924 р. полягає в тому, що вона вперше закріпила, хоч і опосередковано (через обов'язки суспільства), права дитини на нормальний матеріальний і духовний розвиток, на притулок і догляд, на засоби для існування і захист від будь-яких форм експлуатації тощо, тому повністю поділяємо думку В. Стешен-

ка про те, що саме зазначена Декларація започаткувала сучасне міжнародно-правове регулювання захисту прав дитини, тому зберігає свою чинність і нині розглядається як документ «м'якого» міжнародного права ("soft law") [11, с. 44]. Отже, можна стверджувати, що прийняттям Декларації у першій чверті ХХ ст. був заснований міжнародний нормативний механізм захисту прав дитини.

Подальший розвиток цього механізму пов'язується з діяльністю Організації Об'єднаних Націй. Прийнята 10 грудня 1948 р. Загальна декларація прав людини стала універсальним міжнародно-правовим актом у сфері прав людини загалом і дитини зокрема, бо всі права, закріплені цією Декларацією, повною мірою стосуються дитини як людської істоти. Безпосередньо дитині присвячена ч. 2 ст. 25, яка встановлює, що материнство й дитинство дають право на особливе піклування та допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом. Окрім того, згідно зі ст. 26, батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей [15].

1957 р. Комісія ООН з прав людини розпочала роботу над проектом нової Декларації прав дитини, яка була ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у формі резолюції 1386 (XIV) від 20 листопада 1959 р. [16]. Як підкреслює В. Стешенко, Декларація була прийнята одностайно. З огляду на те, що до того жоден із документів, навіть Загальна декларація прав людини, не приймався одностайно, цей факт свідчить про значний моральний авторитет Декларації 1959 р. і про те велике значення, яке міжнародна спільнота надає захисту прав дитини [11, с. 45].

У Преамбулі Декларації 1959 р. визначена її мета, що полягає у забезпеченні дітям щасливого дитинства та користування передбаченими нею правами і свободами для їхнього особистого блага та блага суспільства. Зміст Декларації охоплює 10 принципів, тобто за обсягом вона є ширшим документом, ніж Женевська декларація 1924 р. Ці принципи закріплюють рівність прав дітей і заборону дискримінації за будь-якими ознаками чи обставинами (принципи 1, 10); необхідність спеціального захисту, можливостей і сприятливих умов для фізичного, розумового, морального, духовного та соціального розвитку здоровим і нормальним шляхом в умовах свободи та гідності (принцип 2); право на ім'я і громадянство від народження (принцип 3); право на здорове зростання й розвиток; право на відповідне харчування, житло, розваги та медичне обслуговування (принцип 4); право дитини, неповноцінної у фізичному, психічному або соціальному аспекті, на спеціальні режим, освіту і піклування, необхідні з огляду на її особливий стан (принцип 5); право на повний і гармонійний розвиток,

зростання під опікою і відповідальністю своїх батьків, в атмосфері любові і моральної та матеріальної забезпеченості; право дітей, що не мають сім'ї чи достатніх засобів для існування, на особливе піклування (принцип 6); право на здобуття освіти, при цьому початкова освіта має бути безкоштовною та обов'язковою (принцип 7); право на першочерговий захист і допомогу за будь-яких обставин (принцип 8); право на захист від усіх форм недбалого ставлення, жорстокості та експлуатації (принцип 9) [16].

Відзначимо, що обов'язок щодо забезпечення названих вище прав, за Декларацією, покладався передусім на батьків, а також на окремих осіб, добровільні організації, місцеві влади, національні уряди та суспільство загалом.

Головна ідея Декларації 1959 р. – найкраще забезпечення інтересів дитини – набула подальшого розвитку в інших міжнародних актах. Зокрема, 1972 р. за ініціативою Ліберії ГА ООН вирішила провести конференцію для прийняття міжнародного акта з питань міждержавного усиновлення. Однак у процесі підготовки до роботи конференції тематика була суттєво розширена. 1986 р. ГА ООН одностайно ухвалила Декларацію про соціальні та правові принципи щодо захисту і благополуччя дітей, особливо в разі передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях [17], в якій визначаються теоретичні й практичні основи процедур передання дітей на виховання та усиновлення. Фахівці поділяють Декларацію на такі три частини: стосовно сім'ї та добробуту дитини, стосовно передання на виховання, стосовно усиновлення. У Преамбулі Декларації визнається існування інших альтернативних і рівною мірою важливих інституцій, зокрема практика кафали в ісламському праві, яка забезпечує альтернативну форму догляду за дітьми, про яких не можуть піклуватися їхні рідні батьки. Це перший випадок, коли в міжнародному документі було визнано виключно ісламське поняття [18, с. 127].

Декларація не має обов'язкового характеру, але її засади були інкорпоровані на національному рівні низкою держав (Австрія, Індія, Фінляндія), крім того, багато її принципів відображені у Конвенції прав дитини.

Варто погодитися з твердженням польських науковців про те, що важливу роль у боротьбі за захист прав дітей відіграла Польща, оскільки у лютому 1978 р. саме вона подала проєкт Конвенції про права дитини. Генеральна Асамблея прийняла Конвенцію 20 листопада 1989 р. Її часто називають Світовою конституцією з прав дитини. У ній наголошується на необхідності поводження з дітьми як самостійними особистостями та на необхідності особливого піклування та правового захисту (ст. 3). Конвенція про права дитини є першим міжнародним документом, що містить такий

широкий каталог прав дитини. Якщо Декларації 1924 та 1959 рр. підкреслювали права дитини на догляд та захист, то Конвенція містить положення про особисті права та свободи дитини [1, с. 100].

Наголосимо на тому, що, на протипагу Деклараціям 1924 та 1959 рр., які належать до актів «м'якого права», Конвенція про права дитини (далі – Конвенція 1989 р.) [19] має обов'язковий характер для держав-учасниць. Її учасниками є 196 держав, навіть ті, які не є членами ООН, наприклад Ватикан. Серед держав-членів ООН Конвенцію про права дитини не ратифікували тільки США [20].

Конвенція про права дитини, що так само була прийнята одногосно, підтвердила, що в усіх діях щодо дітей незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ст. 3).

На нашу думку, Конвенція про права дитини містить низку принципів положень, що демонструють розвиток міжнародного механізму захисту прав дитини. По-перше, відбулося закріплення у ст. 1 базового міжнародно-правового визначення поняття «дитина»: дитиною є кожна людина до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше. По-друге, Конвенція 1989 р. охоплює широкий комплекс громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав дитини, при цьому реалізація одного права визнається невіддільною від реалізації інших. По-третє, Конвенція закріплює право дитини брати активну участь у власному розвитку, мати власні переконання та висловлювати власні думки й домагатися того, щоб вони були враховані під час прийняття рішень, які стосуються її життя.

Відзначимо, що Конвенція встановлює загальні для всіх держав-учасниць норми, водночас вона певною мірою враховує різні культурні, соціальні, економічні й політичні умови окремих держав, тобто на основі спільних для усіх положень кожна держава може вибирати власні національні засоби їх виконання. Наприклад, відповідно до ст. 20, догляд за дитиною, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, може включати, зокрема, передачу на виховання, кафалу за ісламським правом, усиновлення або, за необхідності, направлення до відповідних установ по догляду за дітьми. Під час розгляду варіантів зміни необхідно належно враховувати бажаність наступництва виховання дитини, її етнічне походження, релігійну та культурну належність і рідну мову [19].

Як зазначає М. Сірант, відповідно до ст. 44 Конвенції ООН про права дитини, усі країни-учасники, що ратифікували Конвенцію, повинні періодично – раз на чотири роки – звітувати про прогрес у впровадженні цього міжнародного правозахисного інструменту, а також про виклики, які унеможливають повне забезпечення захисту прав дитини [4, с. 166]. Зі свого боку Ю. Трестер зауважує, що, хоча більшість країн ратифікувала Конвенцію про права дітей, економічні, культурні, соціальні особливості тих чи інших держав призводять до суттєвих розбіжностей стосовно визначення прав дітей і, відповідно, механізмів їх захисту [6].

Варто додати, що до Конвенції 1989 р. було прийнято три такі Факультативні протоколи: щодо участі дітей у збройних конфліктах від 25 травня 2000 р. [21]; щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 25 травня 2000 р. [22]; щодо процедури повідомлень від 19 листопада 2011 р. [23]. Як бачимо, у Факультативних протоколах більш детально регламентовано захист прав дітей в особливих обставинах (збройні конфлікти) чи від особливих загроз (торгівля дітьми, дитяча проституція та дитяча порнографія). Останній Протокол дає змогу розглядати повідомлення від осіб або груп осіб, що перебувають під юрисдикцією держави-учасниці, чи від імені таких осіб або груп осіб про порушення цієї державою-учасницею будь-якого права, закріпленого у Конвенції про права дитини 1989 р., Факультативному протоколі щодо участі дітей у збройних конфліктах, Факультативному протоколі щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії.

Зауважимо, що 2019 р., на відзначення 30-річчя Конвенції про права дитини, ЮНІСЕФ підготувала доповідь «Конвенція про права дитини: на роздоріжжі» [24]. У Доповіді відзначено історичні успіхи в інтересах дітей усього світу, яких вдалося досягти за 30 років, що минули з моменту прийняття Конвенції про права дитини. Зокрема, показник смертності серед дітей віком до 5 років знизився майже на 60%; частка дітей молодшого шкільного віку, які не відвідують школу, зменшилася з 18% до 8%; найважливіші принципи Конвенції, а саме принципи недискримінації, забезпечення найкращих інтересів дитини, право на життя, виживання та розвиток, право на захист, вплинули на конституції, закони, політику та практичні заходи в багатьох країнах світу. Однак ще дуже багато дітей не змогли скористатися цими досягненнями, тому у доповіді наголошується на необхідності активізувати зусилля держав-членів щодо виконання її положень у найближчі 30 років для покращення життя та добробуту дітей.

Отже, міжнародний нормативний механізм захисту прав дитини має своєю основою велику

кількість міжнародно-правових актів універсального характеру. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що цей механізм сформувався у ХХ ст. і пройшов у своєму розвитку кілька етапів. На першому етапі (перша чверть ХХ ст.) питання прав дитини та їх захисту регламентовані фрагментарно, увага приділялась лише окремим аспектам правового статусу дитини (питання опіки, мінімальний вік для праці неповнолітніх, захист від торгівлі дітьми). Другий етап розпочинається прийняттям Декларації прав дитини 1924 р., якою був запроваджений міжнародний нормативний механізм захисту прав дитини, вперше отримала закріплення (через обов'язки суспільства) низка життєво важливих прав дитини. Третій етап пов'язується з утворенням і діяльністю ООН, під егідою якої було прийнято Загальну декларацію прав людини (1948 р.), що містить перелік прав і свобод кожної людини, зокрема дитини, а також Декларацію про права дитини (1959 р.), що суттєво розширила положення Женевської декларації 1924 р. і стала основою для інших міжнародних актів у сфері прав дитини. Четвертий етап ознаменований прийняттям Світової конституції з прав дитини – Конвенції про права дитини 1989 р., яка завдяки своєму обов'язковому характеру на десятиліття вперед визначила зміст політики у сфері забезпечення та захисту прав дитини практично в усіх державах світу.

Література

1. Bleszyński J.J., Rodkiewicz-Ryżek A. Ochrona praw dziecka w świetle standardów polskich i międzynarodowych. *Paedagogia christiana*. 2012. № 2/30. S. 95–109.
2. Бариська Я., Біровчак А., Кошеля Ю. Механізми захисту прав дитини в міжнародному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 182–184.
3. Никонов К. Современные теоретические аспекты международно-правовой защиты прав ребенка : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10. Москва, 2010. 25 с.
4. Сірант М. Механізми міжнародного права щодо захисту прав дитини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 164–168.
5. Сніжко М. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права. *Юридичний журнал*. 2013. № 3. С. 83–90.
6. Трестер Ю. Міжнародні механізми захисту прав дітей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_9_12.
7. Абрамов В. Международная защита прав ребенка. *Международное публичное и частное право*. 2006. № 3. С. 30–34.
8. Convention du 12 Juin 1902 pour Régler la Tutelle des Mineurs. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/the-old-conventions/1902-guardianship-convention>.
9. Convention Fixing the Minimum Age for Admission of Children to Industrial Employment No. 5. Adoption: Washington, 1st ILC session (28 Nov 1919), entry

into force: 13 Jun 1921. URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C005.

10. International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children, concluded at Geneva on 30 September 1921, as amended by the Protocol signed at Lake Success, New York, on 12 November 1947. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/1921_international_convention_en_1.pdf.

11. Стещенко В. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір: навчальний посібник. 2-ге вид., змін. Харків: Право, 2019. 392 с.

12. Geneva Declaration of the Rights of the Child. Adopted 26 September, 1924, League of Nations. URL: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>.

13. Аншакова Ю. Эглантайн Джебб и создание фонда спасения детей. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук. История и археология*. 2018. Т. 20. № 3. С. 171–177.

14. Левченко К. Двадцять років Конвенції ООН про права дитини / Харківська правозахисна група. Інформаційний портал «Права людини в Україні». 23 листопада 2009 р. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1258983351>.

15. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

16. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.

17. Декларація про соціальні та правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо

у разі передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівні від 3 грудня 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_131#Text.

18. ван Б'юрен Дж. Міжнародне право в галузі прав дитини / пер. з англ. Г. Краснокутського; наук. ред. М. Баймуратов. Одеса: АО БАХВА, 2006. 524 с.

19. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

20. Конвенція про права дитини: діти особливо беззахисні перед обличчям бідності та голоду. *Українське право*. 29 вересня 2019 р. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/konventsiya-pro-prava-dytyny-dity-osoblyvo-bezzakhysni-pered-oblychchya-m-bidnosti-ta-golodu.

21. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 25 травня 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text.

22. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 25 травня 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text.

23. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень від 19 грудня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_160#Text.

24. The Convention on the Rights of the Child at a crossroads. URL: <https://www.unicef.org/reports/convention-rights-child-crossroads-2019>.